

ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍԱԿԱՆ ՉԱՐԺՈՒՍ

ՀԱՅ ՀՈՐԻԶՈՆԵՆ

ՄԵՐ ԳՐԱԿԱՆԵՐ

Գրքեանական հանդեսները, նկարագրութիւնները ամենաբնայ յարգութեամբ ամօրն ըլլալով, այս կէտերը չեն կրնար յապտցնել անշուշտ անկողինը:

Սաղոն Գրքու. Գրեալն 1300-ամեայ Արագրու. թեան 400-ամեայ Գրքեանք մը ազգին մէջ, անպիտի երեւոյթի մը հանդամանք ստացաւ.—ինչպէս պէտք էր ստանալ,— որ մեր զեռ պարտաւոր կը գրանք ընդհանուր անկողին մը նետելու անք վրայ:

Ասանց հերքուելու երկեւրն կարելի է ըսել թէ՛ մեզ նման աշխարհի շատ ծագեալով ցրուած ու մեզ նման զմեզակ պայմաններու մէջ ապրող որ եւ կազմի մեզ է կոչու գրաւորական հանգրուան մը, ան մը, որ այդուստ միջամտուա խանգաղուածութիւնով և այդան հանդիսուոր մեծագոյնութեանով անուած ըլլալ:

Ասանց շարժանքանք ըլլալու կարելի է ըսել թէ, եկեղաբական ընդհանուր հասանք մը բոլոր հայ արտերը թրթիտուող Հոնո 13-ին, և երկրագունքին որ եւ ան կիւնը, ուր քան Տայր գրանուցան, անկը առանց զեռ. նախը, սեռի, տարեկն ու գրաւորագրի խոտութեան, ի սարու. քով կ'ընէ՝ Տայրական ժողովրդութեան հին ուսման կրթական յիշատակը գրանագիտը երախտագրու. կան յիշատակը գրաւորական տակելու համար հասարակեալը.— և ցեղին կենսականութեան խորանցի զեռու. քով բարեխում թղթի՝ զեղի ապագան:

Մասնաբարակ յիշատակութեան արժանի է նորոյթ առուստ Մայր. Եկեղեցիի մէջ անցի անկեան հանդիսու. ար պատարագն ու հոգեհանգրուան, որուն անուար մե. ինքնութիւն մը առուստ էր երկու. հայ զեղարուստագրու. երախտակեանք, Պ Տայր. Մարտեանի և Կոստանա վարդապետի երգեցողութեան մասնակցութիւնը. Տեղանք բոլոր ստար մասնէն հրաշքում արտայայտեց իրաւունքով Լա ինքնի կը գրեր թէ, վերջին երեսուն տարուս շրջանին Պայր մէջ այդան հանդիսու. ար ան մեզ անկը անկողին ըլլալը չի յիշուիր: Մեր բարեկամներէն՝ իր արտաւորութեանով մանկի հայ. ըրողական մը, եկեղեցական երգեցողութեանը. միջամտելն այդան ապագան էր որ: Իր քով գրանուցու գրաւորական ըսու. ար մը:

— Ելիք Առուստ. ան աղմկին ալ չլինէ, ույլեւ. ի շատ անց մի յոյնը մեր շայնք հասցնելու. համար Անոր, որովհետեւ կը նշանակէ թէ լեւիկը շուսի:

Մայր. Եկեղեցիի մէջ կեւ որն անք անցի անկեան հանդիսու այդան ծովածուս. արգելութիւն մը փութուց. ան էր Պայր. ամեն կողմերէն որ, կարելի չէր. ան առուստ. ան օրհնակի կարգ. ու կ'ընէր պահպանել: Սրա. թերթերէն անկը շարժանքներն անկողին անցի անկողին անկարգութիւնը և անիրաւ. ծայրայեղութիւնով մը քննադատներն կարգադիր մասնակցու. արը:

Իրաւ. է որ մտղայուց պէտք է քնն մը անկի հա. մանկերուց ըլլալ կ'ընէր կարգադրութիւններէն հանդեպ և յոյնիկ թղթագրութեան պէտք է իր ստանէր, չեղ. ուելու. կամ զգուշելու յոմարի, հիւրերը պատուելու:

համար, Սաղոնը, այս մեծ Գրքեանքն նշանակութիւնը ըմբռնելու և գոյն գրանագիտու. մասին ցոյց արուած խոնգալուսութիւնը այդան զմահատելի և այդան ու. ըսելով երեւոյթ մըն է որ, մեր կարեւորը, այս պարտ. գոյնի պղտիկ շարժանքներէն կը թուին մտղայութիւն համար:

Իոյց. . . ինչ որ ներքին է կզին ներքին չէ Արա. մազգին:

Հանդեանքու առթիւ, մեր արուստագրուներն ու մանց վարեւելու կեցողին մէջ ու հասնելի կետեր նշարե. ցինը զոր կ'ուզենք մասնակցել առանց որ եւ է շարժը. սու. թեան: Անշուշտ իրենը ալ կ'ընդունին որ, այն պարտ. հանը կըր զեղարուստին և արուստագրուներն մասին մեր մտղայութիւն անկեան ըմբռնուած ու յարգանքը զարգաց. ցընելու և բարձրանելու պէտք անկնը գեւ, անն ար. սուստագրուս պէտք է շարժանք փափկութիւն և գրու. շարժանքներն ցոյց տայ մտղայութիւն հանդեպ մը փութ. ուելու կեցողին մէջ:

Օր. Արգելութեան հասանութիւն յայտան էր անշուշտ երգելու. նորոյթ որ Մայր Եկեղեցիի և կրօնի՝ Բջթի. Եանի հանդեպներուն մէջ: քան որ Կազարիքի մասնա. խումբերը անանց այդ հասանութեան շղթիս համարա. կելն իր ստանը զեռ յայտարարութեան մէջ: Օրիորդը կրկու հանդեպներուն ալ իր շայնք լեւելու հաս. արը զու. ցու. սակոյթ՝ Գրքեանի իրաւանքով օրհնարուած Հայ մտղայութիւն Մայր. Եկեղեցիի հանդեպին շեղարու. համար արդարագրու. մը կարելի չէ նկատել թերեւ. ծովածուսայ. բարձրութեան պատճառաւ ներ. մանկելու գրու. արութիւնը, զեղեցիկ սեռի փափուկ մէկ ներխայտուցներն համար մասնակցու. Իոյց կրկին որ, Բջթի. Եանի հանդեպին, Օր. Արգելութեան իր ներխայտեմարքութեան baignoire- յեռակներէն մեկուն մէջ, ստանք որ, եկեղեցական լու. սերու ներքեւ անք շարժուի décollé-ի փախը սեռանց. ներուն համար գրու. ար կզու. հասանութիւն թէ, շայնք մարտ ըլլալ իրապեւ. ինչպէս կրկու որ անք կը յայտարարուէ թերթին մը մէջ:

Մեկնուի հանդեպին, մտղայութիւն Պ. Տայր. Մարտեանի նշանակու. օրհնակի մը մէջ, խանգաղու. Ծախիք ուզեց արուստագրու. հասցնել անք մէջ ցեղին հան. արին արտայայտութիւնը սեռանելու արդար հարգարու. թիւնով անշուշտ՝ եւ փախուց յայտանց որ կար մըն ալ ան հանք երգել:

Ոմանքով, կոստանա վարդապետը, խոսու գեմարով կեւ, ըսու. քանին ըսու իմաստով պղտը իր թափել մտղ. վարդին ալք ցնծուն խանգաղու. արգելութեան վրայ զոր իր գաղափարակներն հասցուցան էր մասնակցու.— մեծ հաս. անգով կը խոտողանանք,— իր խումբին անթիկ կերպով կրկու հրաշքով մի. ք մեծատանակելու:

— Այլ որ անք համար փարս չէ. ք սուստ, ըսու. վարդապետը Ան ալ գրու փոխել պիտի տայ, այն ստան կ'ընթաց փարսն կուտար, մտիկ կ'ընէ:

Յարգելի վարդապետը պէտք չէր մտանար թէ մտղ. վարդը իր ստան փարսին իր փարսարութեան Տայր. Մարտեանի երգը պահպանելու ճշգրիտ մասնակցը իր կ'ընար անկեան, գուն՝ ալք. օրը, ալ այդպէս կը կարեւոր թէ ալք. օրուս հայկական ընդհանուր ստան անն մարդ իր անկեան ստանդանք խոսնի մը պիտի բերէր սերտակցու:

Եւ կ'ընէ Պ. Տայր. Մարտեան շեղարու. պատճառ մը անկեր.—ինչ որ շատ հասնուի է քանի որ կանխապէս

Տուանութիւն տուած չէր ան,—այդ պարագայերստեղծուած շատ ասեի պատշաճ շեւեր չէին պակեր կտրուած զորքին պէս արտփոս մէկու մէջ համար:

Փնորդուողին հետադարձ զարուկ ներքի չէ: Կը զըստաննքննէ պզիւն սիրողը եւ յարգելի կարգապահը որ սոսիկս շահում, իրենց սուղանդին հանդէպ մեր սննցած յարանքէն սշննէ կը պակտ: Եւ, ընդհակառակը, իրենց յարանք ժողովուրդին աստան յարգանքը ընդհանուր եւ անժողով անեմելու նարանձարնդրութիւնէ է որ մեզ կը մէջ տակաւ յանուս:

Հանգւտները, տաները, Թափ արները, լուսավառութիւնները ժողովուրդի մէջ կենսական մէջ բարոյական պէտքեր են անշուշտ: Իրովհասեւ անձնութիւնը ստիպած իտպէս ավառութիւնով, հնարգեական անպիտի վիճակ մը, անպիտի միջոցառմէ կը ստեղծեն որո, մէջ անհաստեմանութիւնները կը հայեի պահ մը եւ անոր ձգտման մտահոգութիւնները սեղի կուտան ընդհանուր իտպի մէջ քեզին պահպանութեան ու զարգացման տենչին աս. ջեւս Թովտի այդ բարոյական ազդակները այն ասեւ միայն իրենց նպատակն ծանայած կ'ըլլան՝ երբ իրենց մէջ հնոց ազնիւ տենչները լոկ պատմական իրէքը չէնան արտփոս իտքը, այլ իրականութեան համապատասխան գրեական ձգտումներու եւ շարժերու միջէ ուժին (force motrice) փոխարկուին:

Այս տեսանկէտով Մեծ հորիչեանը արժանազան չէր զնայած ասան ըլլալու պատեղը մեր կողմատեցայ եղբայրներուն կը պատկանի: Այս աս թիւ իրենց հիմունքը թական ֆուտը 100,000 սուգի պատկանելի գումարը անուս արդէն: Գտնուեցաւ հան հայ եկեղեցական մը. — Գեարապետ այսպէս կարգ ներսու եպիսկոպոս,—որ հարիւր հազար ասուպի (տասը հազար անգլ. սոն) նախից միայն իր անձնակազմէն:

Իսկ մե՞նք... Տոյկազեան բառարանին բոլոր բառերը թիֆլիսցոյցնք փոխելու հետքեր մէջ, շեւքերն ընդարձակեցան: Համբ ծանօտ դարձին եւ կորցրուին անուս անուս: Համբ ծանօտ դարձին Մեր եւ անցն անտանական կայութեան տարբերութիւնը անտեսելու: Համբ ծանօտ դարձին իրայք երբ կարգ կտի մէկուկէն միեւնո հասարակելը հարիւր հազար անգլ կը հաւաքէ, Թուրքիոյ միջոցէ ասեի հայութիւն:

ու թող անոր անմէջ մէջ հաւաքէ: Երբ աստուայ եպիսկոպոս մը տասը հազար սոնի կուտայ, Թող Թրքահայ եպիսկոպոս մըն ալ հարիւր սոնի տար գանէ: Արշակ որ դեմնէ, մեր հայրանական թանկին գլուխը գանէ ինչը հարիւր սոնից զարգանալու: Համբ համաս, ազգապիտանութեան տէր հայ հարուստ մը ինչպիսիս լայնտեղով փնտռուցաւ հոս եւ մինչեւ այս օր ալ գեւ զգարուած չըլլալու եւ անոր գործը անկտի մտայցած է: Թրքահայութեան անպարտախի համար յուսատու ըլլալէ շատ չեաւ է այս երեւոյթը:

Իրենց ազգային զըրայ հասարակ տենչաւու այն ազգերը միայն իրաւունք ունին՝ զոր կարգով անհաստեղք յայտիտի թողկներու մէջ գեան իրենց շեւքին հարուստները — կ'էթ անցն մէջ մտայ. — Ի սպաս դեմ հասարակական պէտքերուն, Ի զուր է մեր բոլոր լայնտանութիւնը մինչեւ այս քնժարութիւնը չմտենենք:

Հայ-բարոյականներու ազգային միաբերութիւնը

Միայն ինչու երես կարողամ չպիտի բլլայինք երբ այս փնտր երեսիցին լոկ յիշատակինք պատմական անմեծած ճանապարհին ունեցող դեպ մը, որ բոլոր երեսակային միաբերական ընտանիքներէն գերազանց յարկանական անտր էր կուտ հայ ազգին համար, այն է հայ-բարոյականներու նեւ կրթական, բարեգործական ու ազգային-նպատակն միայնակ մը նախանեւուն փնտր զոր հայ-բարոյական յարգուած դէմքն ու ամբ մը պէս երեսիտաններ ծնողած անք էր զոր ազգ. երեսի. ծողոր արագին ծանկերու մէջ նախարարեց: Այդ միայնակ ծնողիք երեսակն ստուարուած անակ մը բարձրագոյն մեկուսացաւ ազգային մարդկին եւ ստով, երեսու հաստաններու մէջ աններու համեալականութեան պատճառով յստպ կեամ մեղեցու մի երես սոր տպաւ, որովհետեւ բարձրագոյն օր աստերու մէջ կր կրկնուտանական Բայն երեսիցին պէտ չէ խորսիլ: Օտաներու միկն եւ լոկ անուս համար կրկնուած զանազակ մը չէ երեք այդ միայնակը իր ետքին մէջ, այլ պարզապէս բնականութեան գծան յայն մը փոխուածը: Եւ արդիւրեան մը, բնական մեծ յիշուցն, գծանիւրը, բնութեան յիշուցն, փոխանակ արարաններ աս միայնակ անուս արդիւրեան ան է: Միայնակ նախանեւունները աս լուս ըմբան Ե՞

Լուսանկար՝ սոնիքը Ը. Նազարովանի, որ նախանեւուն պահպանել է

ՊՈՒՍՏԱՆԻ ՈՍԿԵՐԻՉԵՆԿՈՒՆԻ ԿՈՎՄԷ: ԳԻՐԻ ՈՍԿԵՐԻՉԵՆԿՈՒՆԻ ՈՍԿԵՐԻՉԵՆԿՈՒՆԻ ԿՈՎՄԷ:

Եւ մեր բարեգործութիւն անի կորստը, որան մարմինը արձալ է եւ զիւրը տպանակապետ անի: Գտանուցանին զայն բնական է սոյնի անխակ մը, որան միայն անպակամ է սու վերականգնիլը, գրուած էր Տեղ-Անգլ. շեւքանի կողմ:

4 1 2 - 1 5 1 2 - 1 9 1 2

12 Հոկտեմբեր, Կ. Պոլիս
Ոսկի մասին Միաբերուող,
Ճանապարհին Մանակայ,
Այս յիշատակ սոյնեակը
Զոր սոյնիւց կազմուող իյոյ: